

Серія “ГОЛОСИ ЄВРОПИ”

НІМЕЧЧИНА

Gerhart HAUPTMANN

- DIE VERSUNKENE GLOCKE
- FUHRMANN HENSCHEL
- VOR SONNENAUFGANG

Гергарт ГАУПТМАН

- ЗАТОПЛЕНИЙ ДЗВІН
- ВІЗНИК ГЕНШЕЛЬ
- ПЕРЕД СХОДОМ
СОНЦЯ

*Переклад з німецької
Миколи ГОЛУБЦЯ,
Бориса ГРІНЧЕНКА*

КИЇВ • ЗНАННЯ

ЗАТОПЛЕНИЙ ДЗВІН

Драма-казка

ДІЙОВІ ОСОБИ

Гайнріх, артист, відливник дзвонів.

Маґда, його дружина.

Двоє дітей.

Панотець.

Вчитель.

Цирульник.

Сусідка.

Лісова бабуся.

Равтенделяйн, мавка.

Водяник, стихійний дух.

Лісовик, фавн.

Деревляники.

Тло казки: гори і село серед них.

Перша дія

Полонина, окутана шумом смерек. Зліва в глибині під скельним острішком напівзаслонена хатина. Спереду справа миршава цямбринна старої криниці; на цямбрині сидить Равтенделяйн, напівдитина, напівдівчина, єство зі світу ельфів. Чеше грубі, червоно-золоті коси, при цьому відганяє бджілку, що не дає їй спокою.

Равтенделяйн

Ого! “Зум-зум-зум-зум”. А-ша!
Чого це ти ізнову завзялася?
Ласунко! Ти — поганий кладивоску!
Пташинко сонця! Геть-бо! Не займай!
Геть! Мені треба коси розчесати,
Поки баба прийде. Вилає, та й добре,
Що в неї гребінь золотий взяла...
Іди-бо, кажу! Ну і завзялася!
Хіба ж я квітка? Мед на устах у мене?
Лети над річку! Там на краю ліса,
Усенький берег в зіллі та квітках!
Туди лети! Там пий і сси до впаду,
А я ж не квітка! Геть! А то — наб’ю!
Не жарти! Справді! Йди відкіль прийшла,
Лети в свій замок! Ти ж це гарно знаєш,
Що не добром на тебе баба дише;
Вона тебе, повір мені, врече
За те, що ти даєш для церкви віск.
Хіба ж це гарно? Ну — скажи сама!?
Ану димарю на дядиній хаті!
Подуй-бо димом крихточку сюди:
Нехай летить напасниця від мене!
Крутись, вертись, вийся гусаком!
А маєш!
(Бджілка тікає.)
Врешті! Ну і навісна ж!
(Якийсь час чешеться, згодом нахилиється над криницею і кличе.)

Чи чує старий Водянику — наверх!
Не чує. Треба пісню заспівати,
Що я її сама собі зложила...
(Чеше коси і співає.)
Не знаю — звідки я прийшла,
Не знаю — де іду;
Чи я — пташинка лісова,
Чи феєю буду?
Отам — квітки в долині:
Червоні, білі, сині,
А ти — думай, журися:
Відкіль вони взялися?
Та часом буває, що в грудях,
Щось дивне ці квіти розбудять,
І рада б я в хвилю цю знати:
Хто батько мій, хто моя мати?
Хто вони, хто?
Не скаже ніхто...
Цить, не питай навісна!
Знаю я, знаю:
В темному гаю
Я гарна панянка лісна!
(Знов нахилиється над криницею.)
А гей, старий Водянику! Наверх!
Стара пішла шишок збирати до лісу;
А я нудьгую.
Розкажи що-небудь;
Вчини цю ласку! Я за те тобі
В Панька курник залізу, мов куниця,
Та чорного вкраду для тебе півня!
Направду серце! Ну! Нарешті лізе!
Сопе, хропе, бульки такі пускає,
Як винирне — одразу присне
Оце свічадо чорне, що в ньому
Я так з гори весело приглядаюсь...
(Розмовляє із власним відображенням у воді.)

А-а! Добридень, дівчинко кринична!
Скажи, як звешся? Що? Равтенделяйн?
Ти хочеш бути краща всіх дівчат?
Сама це кажеш й пальчиками тичеш
На двоє сніжно-білих груденят...
Поглянь — не гарна? Не така, як Фрея?
Волосся в мене, не з проміння сонця,
Що так горить внизу, там у воді,
Неначе плинне золото? Чи ж ні?
Показуєш волосся злоту сітку,
Немов-то риб збираєшся ловить
В бездонній тоні? Ну гаразд! Лови
Цей камінь, на! Ну й бач, яка дурненька!
Не довго будеш, серце, так пишаться:
Свічадо присне — і тебе нема!
Водянику! Забав мене! А гей!
Ну! Ну, вже йде!
(Водяник піднімається аж по груди з криниці.)
Ну й гарний ти, мов біс!
Досить тебе гукнути, то уже
Пройма морозом! А не те, що й бачить!

Водяник

(водяний старець, у волоссі ситняг, вода стікає з нього, сопе мов морська собака. Лупає очима, покіль не звикне до світла)

Брекекекекс!

Равтенделяйн

(передражнює)

“Брекекекекс!” Ага!

Весною пахне, а тобі — це дивно!
Про це вже зна остання вош чи крот,
Вже риба знає, птах, усякий звір,
Трава і квітка, заєць куцохвостий,
А ти ще ні? Соромся!

Водяник

Брекекекекс!

Равтенделяйн

Ти спав? Оглух, нічо кругом не бачиш?

Водяник

Брекекекекс! Ти дуже не мудруй!
Зелена мавпо! Розумієш це?
Безпера чайко! Власне — квак...
Кажу тобі, що кворакс, кворакс, квак...

Равтенделяйн

Якщо гримітимеш так діду,
То геть собі за другим піду!
Мені тебе то й не шкода:
Ти дід, я ж гарна й молода!
Гей голя голя молода!

Лісовик

(поза сценою)

Гей гоп! Гоп! Гоп!

Равтенделяйн

Ану борідко! Погуляй зі мною!

Лісовик

(фавн із цапиними різками, ногами та борідкою вбігає на полонину, вистрибуючи)

Гулять не вмю! Та скакати — знаю!
Найшвидший цап не скочить так, як я.
Тобі не всмак?
(Пристрасно.)

Ану, ходи в гущавину! Отам
Стоїть стара верба — ціла дуплава,
Що півня ще від роду не зачула,
Ні шуму річки. Там тобі сопілку
Таку, дівчино, виріжу, що кожен,
Хто тільки вчує свист її, без слова
Гуляти піде!..

Равтенделяйн

(виривається йому з рук)

Як це? Я, з тобою?
(Насміхається.)
Мої цапині ніженьки,
Ганяйте свої кізоньки!

Ганяйте весь свій цапин рід,
До них несіть свій бруд, сморід!
Стара коза — твоя рідня,
Що родить цапика щодня,
По три в неділю, дев'ять тих
Цапків смердючих і брудних.
Га! Га! Га! Га!
(Сміється і тікає до хати.)

Водяник

Брекекекекс! Ну й маєш — дика сойка!
Нехай їй чорт!

Лісовик

(що зірвався бігти за нею, тепер спинився збентежений)
Нехай їй чорт!
(Добуває свою коротеньку люльку-бурульку і закурює, причому черкає сірку об копито.)

Пауза.

Водяник

А як там дома? Сядь та розкажи!

Лісовик

Все гаразд! У вас весною пахне,
А в нас у горах вихор лютий злиться;
По небі хмари сунуться вагітні,
Та, наче губка стиснута, лишають
Сліди по собі мокрі та холодні.

Водяник

Ну й що ж іще новенького? Рад слухать.

Лісовик

Учора їв я свіжої салати,
А нині рано вийшов я із хати,
З верха на верх, зі зрубу в зруб,
В якусь годину був я вже у лісі;
Вони там землю порпали й каміння
Ламали з гуком. Чортове насіння!
Ніщо мене не зlobить так, як це,

Що вічно ставлять ті церкви по горах,
А той проклятий дзвонів крик, то мука!

Водяник

І те, що в хліб дають, прокляті, кмин!

Лісовик

Тут “ох” та “ах” ніяк не помагають!
Терпіти мусим! На безодні краю
Здіймається уже той “божий дім”.
Високі вежі, вікна, гострі луки
І чорний хрест розняв широко руки...
Нехай це грім!
Коли б не я,
Коли б у тім не голова моя,
То вже б із гір
Ревів-гудів той дзвін-потвір...
Упевнений в своїй височині;
Та зараз... він там в озері... на дні...
Хай чорт! Це був пекельний жарт!
Цей жарт — мого лоба варт!
От я собі під сосною стою,
Дивлюсь кругом, ситняг жую,
Дивлюсь на церкву й потонув в думанні
О тім, що бачу, і о тім жуванні.,
Втім...
Присів. Злетів на скельний злам
Метелик дивний; ніби п'є
Із квітки мед та крилоньками б'є,
Тріпочеться немов од жаху;
З одного маху
Я взяв, що це метелик не простий,
А ельф малий,
Покликав я його, а він
Присів мені, біднятко, на руці
І ну ж мені новини і жалі:
Казав мені,

ВІЗНИК ГЕНШЕЛЬ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Візник Геншель.
Амалія, його жінка.
Ганна Шель, згодом Геншелева жінка.
Берта.
Вальтер, баришує кіньми.
Зібенгар.
Карлусь.
Вермельскірх.
Жінка Вермельскірхова.
Франціска, їхня дочка.
Гауфе.
Франц.
Юрко.
Фабіг.
Гільдебрант, коваль.
Грунерт, ветеринар.
Члени пожежного товариства.

Діється за шістдесятих років у готелі “Сірий Лебідь” на шлезькому курорті.

Перша дія

Мужицька світлиця в готелі “Сірий Лебідь” на найнижчому поверсі, в землі. Крізь два вікна, високо пущені ліворуч, світить у хату темрявий світ зимового дня надвечір. Під вікнами стоїть ліжко з м’якого жовтого полірованого дерева — там лежить хвора Геншелева жінка А м а л і я. Їй років 36. Біля ліжка колиска — там піврічна її дочка. Друге ліжко під задньою стіною. Стіни помальовані синьо, з темною смугою попід стелею. Спереду праворуч велика темно-бура кахельна піч, біля неї ослін. Під припічком багато дрібно поколотих дров. У стіні праворуч маленькі двері до кімнати. Г а н н а Ш е л ь, молода дебела дівка, наймичка, завзято працює; ззула дерев’яні черевики і бігає в товстих блакитних панчохах. Витягає з печі чавун з якимсь варивом і знов засува його назад. Полоник, копистка, сито лежать на ослоні, там же й великий глиняний череватий кухоль з тонкою шийкою, заткнений, долі там відро. Спідниця в Ганни підтикана, темно-сірий корсет до пояса; жилаві руки голі. Круг печі вгорі залізна штаба, на ній висять довгі, так звані стрілецькі, панчохи, пелюшки, шкіряні штани з поворозками і довгі чоботи. Праворуч скриня й шафа — старого шлезького роблива, квітчасто розмальовані. Крізь одчинені двері в задній стіні видно темний вузький хід, а навпроти скляні двері з кольористими шибками; за ними дерев’яні сходи нагору. На цих сходах завжди горить газове світло, просвічуючи крізь шибки в хату. Середина місяця лютого; надворі негода. Ф р а н ц, молодий парубок у простій візницькій одежі, убраний у дорогу, зазирає в хату.

Ф р а н ц. Ганно!
Г а н н а. Га?
Ф р а н ц. Хазяйка спить?
Г а н н а. А хіба що? Не гукай так!
Ф р а н ц. Раз у раз грюкають тут дверима... Коли вже від того не прокинулась!.. Іду ридваном до Вальденбурга.
Г а н н а. З ким?
Ф р а н ц. З панею, купувати на день народження.
Г а н н а. А чие ж то народження?

Франц. А Карлусеве.

Ганна. Вигадали!.. Ганяти коні задля такого блазня... в таку негоду до Вальденбурга їхати!

Франц. Дарма, в мене ж кожух.

Ганна. Вони не знають як гроші перевести, а нам через них бідувати!

У задні двері видно ветеринара Грунерта, що йде й роззирається навкруг, мов чого шукає. Малий чоловік у чорному кожусі овечому, шапка з башликом. Стукає пужалном об двері по лутках, щоб його побачили.

Грунерт. Ще нема Вільгельма Геншеля дома?

Ганна. А що?

Грунерт. Я до коня.

Ганна. То ви лікар з Фрайбурга, так? Геншеля нема дома, — поїхав до Фрайбурга з хурою, — хіба ви не стрівалися з ним?

Грунерт. А де ж той кінь?

Ганна. Гнідий — з лисиною... його заведено, здається, до тієї кінниці, де приїжджі коні. *(До Франца.)* Ти б пішов та показав.

Франц. Ідіть просто двором, усе вниз, там під залою біля візницької світлиці. Там спитайте Фрідриха, — він вам покаже.

Ветеринар виходить.

Ганна. Іди й ти з ним!

Франц. Чи нема в тебе якої копійчини для мене?

Ганна. Може мені свою шкуру задля тебе продати?

Франц *(лоскоче її)*. Я її куплю зараз.

Ганна. Франце, одчепись!.. Хазяйку збудиш... *(Шукає грошей.)* Щоб ти вже в мене не вициганив грошей!.. І не дихнув би!.. Чисто всю обдер!.. На!.. *(Дає щось у руку.)* Ну йди собі!

Дзвоник чути.

Франц *(злякавшись)*. Пан! Бувай здорова! *(Швидко виходить.)*

Амалія (*прокинувшись, безсилим голосом*). Дівчино! Дівчино! Чи ти не чуєш, Ганно?

Ганна (*грубо*). Ну, чого?

Амалія. Слухай же, коли тебе кличу!

Ганна. Та й слухаю; а ви кажіть голосніше, а то я не можу почути. В мене тільки одні вуха.

Амалія. Знову загризаєшся?

Ганна (*з серцем*). Ат!

Амалія. Чи то ж так годиться, га? Де ж таки отак одказувати хворій жінці!

Ганна. Самі починаєте! Тільки прокинетесь, зараз і почнете воду варити. Що ні зроблю, то все вам не в лад.

Амалія. Бо не слухаєшся.

Ганна. То робіть самі. Увесь день нема просвітку за роботою... та ще й... Коли таке, то я й піду собі!.. (*Висмикує підтикану спідницю і вибігає з хати.*)

Амалія. Ганно! Ганно! Та годі вже! Що ж я тобі сказала?.. Ой Господи Боже!.. Що ж воно буде, як чоловіки поприходять? Вони ж їсти хочуть. Ну, Ганно! Ганно!.. (*Знесилена падає на постелю, тихо стогне і починає помалу колихати за мотузок колиску.*)

Скляними дверима, силкуючись, помалу протискається Карлусь. Він несе горщик юшки і боязко та обережно проходить до хворої аж до ліжка — там становить горщик на дерев'яному стільці.

Амалія. Це ти, Карлусю? А що то ти приніс, га?

Карлусь. Юшку. Мама кланяється і бажає швидше видужати. Аби тільки вам до смаку було.

Амалія. Який ти любий, дитинко! Юшка з курятиною! Невже? Ну, скажи мамі, що я їй щиро, щиро дякую. Чуєш? Гляди ж не забудь! Ну, я тобі щось скажу, Карлусю. Слухай: поможи мені, будь ласкав: візьми ганчірку — он-он лежить — стань на ослін — розумієш? — та й витягни трошки чавун, сюди ближче. Ганна пішла, а його дуже далеко в піч засунула.

Карлусь (*зараз знайшов ганчірку, зліз на ослін і, зазираючи в піч, питається*). Чорний чи синій, тітусю?

Амалія. А що в синьому?

Карлусь. Капуста.

Амалія (*роздратована*). Витягай його швидше, а то геть усе розвариться... Ох, Ганно, Ганно!

Карлусь (*втягнувши чавун аж зовсім на край*). Добре так?

Амалія. Добре... Хай так і стоїть. Іди ж сюди, — я тобі дам мотузку на батіжок. (*Достає з вікна й дає.*) А як там мама?

Карлусь. Добре. Поїхала до Вальденбурга купувати мені подарунок на день народження.

Амалія. А мені недобре, дитинко. Я скоро вмру.

Карлусь. Ой ні, ні, тітусю!

Амалія. Еге, еге, дитинко, — це вже правда, я вмру. Так і мамі скажи.

Карлусь. А мені нову шапку подарують.

Амалія. Так, так, то вже правда. От іди сюди!.. Тихесенько... Ось слухай!.. Чуєш як стука? Чуєш, як стукотить у трухломому дереві!.. (*Держить його за руку не пускаючи.*)

Карлусь. Я боюся!..

Амалія. Не бійся. Усім треба вмирати. Чуєш, як стукотить, га? Правда? Ото ж смертельний гробак стукотить. (*Падає на подушку.*) Раз-два, раз-два... Ганно!.. Ганно!..

Карлуся вона вже випустила, і він боязко подається до дверей, уже він узявся за клямку скляних дверей, страх зовсім обнімає його, він смикає дверима і грюкає ними, зачиняючи, так, що аж шибки бринять. Зразу після цього чути, як на дворі хтось дуже ляскає батогом. Почувши це, Амалія підводиться.

Амалія. Старий приїхав!

Геншель (*у коридорі, ще його не видно*). Ну, що ж нам з конем робити, пане лікарю?

Крізь шибки в дверях видно його й ветеринара Грунерта.

Грунерт. І приступити до себе не дає. Треба його спутати.

Геншель (*атлетичного тіла чоловік, років 45; хутряна шапка, овечий кожух короткий, під ним синя візницька сорочка, довгі чоботи, зелені стрілецькі панчохи; батіг та*

засвічений ліхтар у руках). Що йому й сталося, не знаю. Приїзду вчора додому... я тут у Лисячій Ямі земляне вугілля набирав... розпріг, становлю в кінницю, а він одразу гуп додолу та й почав борсаться. *(Становить батіг у куток, чіпляє на кілок шапку.)*

Ганна вертається і знову береться до свого діла, тільки видно, що сердита.

Геншель. А ну лиш засвіти, Ганно!

Ганна. Зроблю своє, тоді й засвічу.

Геншель *(гасить ліхтар і чіпляє)*. І Бог його й зна, що воно й буде: тут жінка хвора, там кінь пропада!.. Мов що пороблено!.. Коня я у Вальтера-Готфріда купив: два тижні і вже шкутильга.. Ну, я вже йому віддячу!.. Де ж таки: двісті талерів оддав!..

Амалія. Дощ на дворі?

Геншель *(не дуже зважаючи)*. Еге ж, стара, дощ. — Шуряк рідний, та й одурив так!..

Сідає на ослін біля печі. Ганна світить лойову свічку в жерстяному свічнику і становить її на стіл.

Амалія. Ти, старий, дуже вже добрий... Усім людям віри ймеш...

Грунерт *(сідає до столу і пише рецепта)*. От я ліки напишу, щоб з аптеки взяти.

Амалія. А що як гнідий здохне? Не дай, Боже!..

Геншель *(протягаючи до Ганни ногу)*. А ну лиш, стягни з мене чобіт!.. Ну вже й вітер був з Фрайбурга! Кажуть, у Нідердорфі півдаха з церкви зірвало. *(До Ганни.)* Та чого ти його крутиш без пуття? Ну, скоро!

Амалія *(до Ганни)*. Ти й цього не вмієш зробити!

Ганна стягає один чобіт, ставить його убік, береться до другого.

Геншель. Цить стара, і ти б не зробила краще.

Ганна *(стягає й другий чобіт, становить набік, а тоді сердито до Геншеля)*. А фартуха ж мені привезли?

Геншель. Авжеж, так усе в голові і вдержиш! Добре, що хоч своє все покупив та воду до вокзалу довіз. Є коли мені за бабські фартухи думати!

ПЕРЕД СХОДОМ СОНЦЯ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Кравзе, багатий селянин, має землю.
Фрау Кравзе, його друга жінка.
Олена } його дочки від першої жінки.
Марта }
Гофман, інженер, чоловік Марти.
Вільгельм Каль, небіж фрау Кравзе.
Фрау Шпіллерова, товаришка фрау Кравзе.
Альфред Лот.
Лікар Шіммельпфенніг.
Бейбст, наймит у Кравзе.
Густя } наймички-дівчата у Кравзе.
Лиза }
Марія }
Баер, прозваний Гопля-баер.
Едуард, Гофманів слуга.
Міля, покоївка у фрау Кравзе.
Кучерка.
Голіш, прозваний Гош, підпасич.
Поштар.

Перша дія

Низька світлиця; поміст заслано гарними килимами. Модна пишність поєднана з сільським простацтвом. На стіні, позаду обіднього столу, малюнок: змальовано воза, а на ньому візник у синій сорочці. Міля, здорова сільська дівка з червоним, трохи дурнуватим обличчям; вона відчиняє середні двері і впускає Альфреда Лота. Лот середній на зріст, у плечах широкий, кремезний, рухи зважливі, тільки трошечки незграбні, біляве волосся, голубі очі і тонкі ясно-біляві вусики; лице кощаве, має поважний вигляд. Убраний пристойно, але не по-модньому. Літнє пальто, через плече саквояж, у руці паличка.

Міля. Осюди просю! Я зараз гукну пана інженера. Садівіться!

Скляні двері в зимній сад хтось одчиняє, сильно штовхаючи; ускакує сільська жінка, аж скаженіючи, — з лютості обличчя збуряковіло. Убрана мов прачка. Голі червоні руки, синя ситцева спідниця і... таке ж на грудях, а зверху червона хустка з крапками. Їй років 40, обличчя грубе, скотиняче, зле. Але ще здорова й дужа.

Фрау Кравзе (*кричить*). Ви, дівки!!.. Так і знала!.. От лиха година з цими бабами!.. Геть! Ми не подаємо милостині!.. (*Мов до Мілі, мов до Лота.*) Робити треба — руки є! Геть! Тут нічого не дають!

Лот. Стривайте, добродійко!.. Ви ж... я... я звуся Лот... я хотів... у мене не було й дум...

Міля. Він до пана інженера...

Фрау Кравзе. У зятя канючити, — знаємо! Нічого в нього нема!.. З нашого живе... свого у нього нічого!..

Двері праворуч прочиняються, Гофман вистромляє голову.

Гофман. Мамо, прошу тебе!.. (*Увіходить, до Лота.*) А що вам... Альфред!.. Братику! Боже, та невже це ти?!.. Оце то так!.. оце так добре ти вигадав!..

Гофманові років 33, стрункий, високий, худий. Убраний по-наймоднішому, елегантно причесаний, на пальцях дорогі персні, в сорочці діамантові шпоньки, брелоки до годинника. Волосся й вуса чорні, вуса пишні, викохані. Обличчя гостре, пташине. Вираз мінливий, очі чорні, моторні, іноді заклопотані.

Лот. Я власне зовсім випадком...

Гофман (збурений). Ах, це дуже добре... Але поперед усього положи... (Хоче скинути з нього саквояж.) Чогось кращого і несподіванішого зо мною... (бере в нього бриля й палицю і кладе на стілець біля дверей)... зо мною ніяк не могло й трапиться... (вертаючись од дверей)... ніяк не могло!..

Лот (сам скидаючи саквояж). Я власне... до тебе тільки випадком. (Кладе саквояж на стіл спереду сцени).

Гофман. Сідай! Мабуть, утомився — сідай, будь ласка! Пам'ятаєш, як ти приходив до мене, то такий звичай мав, що кидався на канапу, — аж пружини тріщали, а часом то й розривались. А ну лиш — знову так! (Фрау Кравзе дивиться дуже здивовано, а тоді виходить. Лот сідає на одне з крісел, що стоять круг столу спереду сцени).

Гофман. Що п'єш? Кажі! Вино? Коньяк? Каву? Чай? Усе є.

Олена виходить читаючи з зимнього саду; її велика, може, трохи дебела, постать, гарно причесане надзвичайно пишне біляве волосся, вираз обличчя, модне убрання, рухи і ввесь вигляд не зовсім приховують, що вона — сільська дівчина.

Олена. Зятю, чи не міг би ти... (Помічає Лота і швидко зникає.) Ах, вибачайте!.. (Виходить.)

Гофман. Стривай же, стривай!

Лот. Жінка твоя?

Гофман. Ні, сестра її. Хіба ж ти не чув, як вона мене зве?

Лот. Ні.

Гофман. Гарна? Га? Та кажи ж уже — чого тобі дати: кави? чаю? грогу?

Лот. Дякую, дякую за все.

Гофман (подає сигару). Але цього може хочеш? Ні?.. І цього ні?

Лот. Ні, дякую.

Гофман. Щасливий чоловік, — нічого йому не треба! (Закурює сигару і говорить тим часом.) По... попіл... Чи то

пак — табак, я хотів сказати... ну... а! ну, дим, звісно... дим тобі не шкодить?

Л о т. Ні.

Г о ф м а н. Коли б у мене ще й цього не було... Ах, Боже ж, — хоч трошки пожити!.. Але ж розкажуй же щось, будь ласка! — Адже десять років минуло... хоч проте ти не дуже змінився... десять років — добрий шмат часу... А що робить Шн... Шнурцем же ми його звали? — Фіпс? Усе наше веселе товариство тодішнє? Ти маєш про них які вісті?

Л о т. Хіба ти не знаєш?

Г о ф м а н. Що?

Л о т. Що він застрелився.

Г о ф м а н. Застрелився? Хто?

Л о т. Фіпс! Фрідріх Гільдебранд.

Г о ф м а н. Та невже?

Л о т. Еге, застрелився... в Грунвальді, в гарному місці, над Гавельським озером. Я там був, звідтіля видно Шпандав.

Г о ф м а н. Гм... Од нього я цього не сподівався, він же мав зовсім не героїчну натуру.

Л о т. Через те ж і застрелився. Совісний він був, дуже совісний.

Г о ф м а н. Совісний? Ну, то що?

Л о т. Ну, то й через те ж... а то б він і не застрелився.

Г о ф м а н. Не розумію.

Л о т. Ну, ти знаєш же якого кольору були його політичні погляди?

Г о ф м а н. Еге, зелений був.

Л о т. Можеш їх так звати. Він був — з цим ти вже мусиш згодитися — талановитий хлопець. П'ять років він робив простим штукатуром, а ще п'ять потім голодував, роблячи маленькі статуетки.

Г о ф м а н. От гидота! Я розумію — умілістю бавитися... Ні, такий сорт умілості — то мені не до смаку.

Л о т. Та й мені. Але він уже до того взявся. Минулої весни був там конкурс на монумент... якомусь князикові, мабуть,

вічну славу хотіли сотворити. Фіпс став до конкурсу і його проект прийнято; скоро потому він застрелився.

Гофман. Але де ж тут совісність — ніяк не збагну. Це можна назвати дуром або нудьгою, чи просто якоюсь дурницею, та й годі.

Лот. Отак і всі думають.

Гофман. Дуже мені шкода, але й я не можу не пристати до тієї думки.

Лот. Ну, та йому те цілком байдуже, що ти...

Гофман. Та й взагалі, покиньмо це. Я його жалію справді не менше, ніж ти, але... коли вже він, добряга, вмер... Розкажи мені краще щось про себе, як ти жив, що з тобою було.

Лот. Та зо мною було те, чого я й повинен був сподіватися. Хіба ти нічого про мене не чув?.. тобто з газет?

Гофман (*трохи збентежений*). Ні, нічого.

Лот. Не чув про лейпцизьку справу?

Гофман. А, про це! Еге. Тільки так... невиразно...

Лот. Ну, то справа так була...

Гофман (*кладучи свою руку на Лотову*). Перш ніж почнеш оповідати, скажи: ти справді нічого не хочеш?

Лот. Може згодом.

Гофман. Навіть чарочку коньяку?

Лот. Ні. Цього вже ніяк не хочу.

Гофман. Ну, то я сам чарочку... Найкраща штука на шлунок. (*Приносить з буфету пляшку й дві чарки і становить усе на стіл перед Лотом.*) *Grand Champagne*, найделікатніший... рекомендую... Може таки вип'єм?

Лот. Дякую.

Гофман (*перекидає чарку в рот*). А-а... Ну, тепер слухаю пильно.

Лот. Річ коротка: здорово я вскочив.

Гофман. На два роки, здається?

Лот. Ото ж. Одначе ти таки знаєш. Мав два роки в'язниці, та ще й з університету мене викинуто. Тоді мені було двадцять і один рік. Ну, за ці два роки в'язниці написав я свою першу книгу з економіки... Якби я сказав, що сидіти — добра штука, то збрехав би.

Го ф м а н. І як це могло статися? Дивно? Треба ж було взяти собі таке в голову! Це ж чисто дитяча річ, — щоб таким блазням, як ми, до Америки їхати!.. Ми мали б заснувати зразкову державу! Дивні думки!..

Л о т. Дитяча річ?! Н-ну, з деякого погляду це справді була дитяча річ. Ми не розуміли, яка це важка справа.

Го ф м а н. І ти справді поїхав... до Америки... цілком серйозно? І з голими руками?.. Поміркуй же, ну як же це назвати: з голими руками заводити зразкову державу... Та це ж просто без... найменше, це — наївність.

Л о т. А от з результатів своєї мандрівки до Америки я цілком задоволений.

Го ф м а н (*зареготавшись*). Ліки холодною водою, чудові результати, — коли ти так розумієш...

Л о т. Може бути, що я трошки й прохолов: але все ж зомною не трапилось нічого надзвичайного. Кожному чоловікові доводиться трошки прохолонути. Але я дуже добре бачу, скільки гарного було в тому... ну, скажемо, — гарячому часі. Він зовсім уже не був такий наївний, як ти кажеш.

Го ф м а н. Ну, де ж таки!..

Л о т. Згадай лиш наші тодішні дитячі блазенства — оті гуртки університетські, пияцтва, бійки. До чого весь той галас? Як Фіпс усе казав: задля Гекуби!.. Ні, не задля Гекуби; у нас перед очима були найвищі людські ідеали. І незважаючи на все, той наївний час допоміг мені збутися багатьох передсудів. І фальшивої віри, і фальшивої моралі, і багато чого іншого...

Го ф м а н. Щодо цього, то я з тобою цілком згоджуюсь. Коли я все ж зробився освіченою людиною без передсудів, то, звісно, за це мушу дякувати дням нашого товаришування. Авжеж! Я це завжди казатиму. Взагалі я цікавлюся всім людським рухом. Тільки ж не можна головою мур пробивати! Не треба те зло, що, на жаль, терплять усі сьогочасні люди, прогнати ще гіршим злом; хай усе йде спокійно своїм натуральним ходом. Неминучого не обминеш. Практично, все треба практично робити. Згадай лиш: я й попе-

реду так само казав, і з цього тільки добро було. Саме цього треба. А ви всі — от і ти так — усі ви робите страшенно непрактично.

Лот. Та чим же? Розкажи!

Гофман. Проста річ. Ви не використовуєте всього свого хисту. Ну от, скажімо, ти: хлопець ти тямущий, енергійний і т. ін., — скрізь тобі стежка є. А замість того що ти робиш? Ком-про-ме-туєш себе з самісінького початку... Ну, признайся по щирості: ти ніколи не каювся за це?

Лот. Чого б я каювся, коли мене без вини засуджено?..

Гофман. Ну, я цього не можу знати.

Лот. Зможеш, як я тобі ось що скажу: мене обвинувачувано, що я склав наше товариство “Ван-ковер-Ісланд” тільки задля партійної агітації; тоді — що я збирав на цю мету гроші. А ти ж знаєш, що ми серйозно думали тільки про колонії, а щодо грошей, то ти ж сам сказав, що в нас у всіх були порожні кишені. Отож в обвинуваченні нема й слова правди, і тобі, як членові товариства, треба б...

Гофман. Ну... членом я таким був — тільки слава, що член... А проте, звісно, я тобі вірю... Та треба ж і так подумати, що й судді ж тільки люди... У всякому разі, щоб робити практично, треба було, щоб і не думали на тебе нічого такого... Взагалі щодо цього я часом дуже дивувався з тебе: редактор робітницької газетки, найдрантивішої з усіх вуличних газеток... кандидат на посла від “любого народу”!.. І що ти маєш з усього того? Не зрозумій мене фальшиво! Кому вже, а мені то не бракує прихильності до бідного народу; але коли що робити задля нього, то краще, щоб це робилося відтіля, згори. Навіть треба, щоб це згори робилося, бо сам народ не знає ж, чого йому треба, а оте щоб “знизу вгору”, оце, бачиш, я й зву — пробивати мур головою.

Лот. Ну, я не помудрішав од оцих твоїх думок.

Гофман. А от глянь на мене! У мене вільні руки: я міг би вже почати щось і для ідеалів робити. Я можу сказати, що свою практичну програму я вже мало не всю виконав. А ви... завжди з порожніми кишнями, — що ви можете зробити?

Лот. А ти, кажуть, до мільйонерів пливеш?

Гофман (*сподобалось йому сказане*). Де там іще!.. рано поки що!.. Хто це казав?.. Кожен робить своє і за те має скільки заробить... А хто ж казав?

Лот. Я про це в трактирі чув: два добродії сиділи поблизу мене за столом, то казали.

Гофман. О, в мене є вороги!.. Що ж вони казали?

Лот. Та нічого такого. З їх розмови я довідався, що ти саме вчасно переїхав на село до свого тестя...

Гофман. І повигадують люди! Ах, братику! Ти собі не уявляєш, як тут раз у раз доглядаються до чоловіка в такому становищі, як я! Оце одна з прикростей у багатстві. А справа просто така: треба було більшого спокою та здоровішого повітря моїй вагітній жінці.

Лот. Ну, а як же з лікарем? Найважливіша річ у такій справі добрий лікар. А тут на селі...

Гофман. Ото ж то бо й є, що лікар тут дуже тямущий; і знаєш: я так тепер думаю, що совісність у лікаря важливіша за талант.

Лот. Може ж вона в лікарів живе разом з талантом?

Гофман. Може. У всякому разі совісність у нашого лікаря є. Він — теж трохи ідеаліст на наш кшталт... Його дуже люблять шахтарі й селяни... просто за малим не моляться на нього. Часом тільки нестерпний буває мішаниною суворості й сентиментальності. Але ж совісність, кажу, я вмію шанувати... Безумовно!.. А от — поки не забув... мені цікаво... треба завжди знати кого берегтись... Слухай... скажи мені... Я по тобі бачу, що ті добродії, які біля тебе сиділи, нічого доброго про мене не розказували. Скажи ж мені, будь ласка, що вони казали?

Лот. Не треба б мені цього робити, бо я хотів попрохати в тебе двісті марок... саме попрохати, бо ледве чи я могтиму тобі їх вернути колись.

Гофман (*виймає з бокової кишені чекову книжку, пише чек і дає Лотові*). У якій хочеш філії державного банку... Я буду дуже радий...

ЗМІСТ

Затоплений дзвін (<i>пер. М. Голубця</i>).....	5
Візник Геншель (<i>пер. Б. Грінченка</i>)	124
Перед сходом сонця (<i>пер. Б. Грінченка</i>)	190